د لوړو زده کړو وزارت
دکابل د ښوونې او روزنې پوهنتون
ژبو او ادبیاتو پوهنځی
پښتو څانگه

د حمید بابا په اشعارو کې د ماهیت په لحاظ تشبیه

څېړونکی : رفیع الله (ستانکزی)

1385 لمریز کال

بسم الله الرحمن الرحيم

د لوړو زده کړو وزارت
د کابل د ښووني او روزنې پوهنتون
ژبو او ادبیاتو پوهنځی
پښتو څانګه

د حمید بابا په اشعارو کې د ماهیت په لحاظ تشبیه

څیړونکی : رفیع الله (ستانګزی)

1385 لمریز کال

بسم الله الرحمن الرحيم

لړلیک

سرلیکونه مخګڼه

۱- سریزه..الف
۲- د حمید بابا ژوند لیک..۱
۳- د حمید مومند سبک...۳
۴- د حمید مومند د سبک ځانګړنې..............................۶
۵- د عبدالحیمد مومند شاعري.....................................۷
۶- په پښتو ادب کې د هندي سبک پلویان شاعران............۱۰
۷- تشبیه...۲۰
۸- د تشبیه بنسټونه...۲۰
۹- د حمید بابا په اشعارو کې دماهیت په لحاظ تشبیه.........۲۲
۱۰- محسوس تشبیه د محسوس سره..................................۲۲
۱۱- محسوس تشبیه د معقول سره....................................۳۱
۱۲- معقول تشبیه د معقول سره......................................۳۶
۱۳- معقول تشبیه د محسوس سره....................................۴۳
۱۴- پایله...۴۷
۱۵- اخځلیکونه...۴۹

سریزه

ژوند زمونږ د ژواک د سرشنو یو سپېڅلی کتاب دی او ښه شاعر ددغه کتاب مفسر دی- د شاعر لویه بریا د هغه د پلټنې زور (قوت او انکشاف) دی، هر څوک د ژوند دغه پلټنه نه شي کولای. ښه شاعر د ژوند په پټو او ښکاره ټولو رازونو پوه وي او خپل خیال مونږ ته په داسې ښکلې لفظونو کې وړاندې کوي، چې زمونږ ټولې پټې ارادې او قوتونه راڅرګند کړي او له ځانه سره مو د ژوند د ښایست په ننداړو ودروي، ځکه خو دارنګه په شان مفکر په دې وینا ګویا شو، چې ((شاعر ي بل څه نه دي د ژوند تفسیر دی)). پښتو ادب ښې هم د خپل ژوند د تفسیرولولپاره ډېر داسې شاعران لري، چې د پښتنو ژوند تفسیر کړي او خپل نوم د تاریخ په پاڼو کې ژوندی وساتي.

د پښتو ادب بڼ په ګلزارولو او ښېرازولو کې ډېرو شاعرانو، لیکوالانو او ....خپله- خپله ونډه تر ډېره ځایه اخیستې ده، د دغې ښکلا او ښېرازتیا څخه د وګړو زړونه خوښ او سترګې روښانه شوي دي، د ښېرازونکو او زرغونوونکو له ډلې څخه یو هم حمید مومند دی، راځئ، چې په بابا یې ونوموو.

عبدالحمید بابا د پښتوادب د کلاسیک پېر یو داسې نامتو او نازکخیاله څېره ده، چې د نړدې درې سوو کلونو په بهیر کې پښتو ادب په ځانګړې ډول په نازکخیالۍ کې د هغه ساری ونه موند.

د خوشحال خان خټک او عبدالرحمان بابا ترڅنګ عبدالحمید مومند هم ځانته یوه بېله لار وټاکله، چې د هندي ادبي ښوونځي په نامه یادېږي. حمید مومند د پښتو ادب نړۍ یو داسې سپېڅلی غړی دی، چې د ادب په آسمان کې یې یو جلا کهکشان جوړ کړی دی، د حمید شاعري د نظر د خاوندانو په اند د پښتوادب شهکار دی.

حمید بابا په خپله شاعرۍ کې په ساحرانه ډول د محاورو، اصطلاحاتو، استعارو، تشبېهاتو، کنایو او لفظي رعایاتو په کارولو سره پښتو شاعري د فن معراج ته رسولې ده.

د عبدالحمید مومند په شاعرۍ او کلام کې هغه ټول محاسن، رنګیني او ښکلا شته دي، کوم چې شعر ته د آفاقیت او عالمګریت مقام وربښي او د شعریت پر پلاز یې کښېنوي.

لکه څنګه، چې د حمید بابا کلام د ادبي فنونو او ادبي ښایستونو له دُر څخه ډک دی، نو ما هم د ده په کلام کې د ماهیت په لحاظ د تشبیه د څرګندولو هڅه کړې ده.

زما دغه لیکنه د حمیدبابا ژوندلیک، زده کړه او زېږنځی، د حمید شاعري، د حمید سبک او ښوونځی، د هندي ادبي ښوونځي ځانګړنې او د هندي ادبي ښوونځي پلویان شاعران، دحمیدپه اشعارو کې د ماهیت په لحاظ تشبیه (له څلورو واړو ډولونو سره)، پایله او اخځلیکونه په خپله لمن کې رانغاړي.

د ((پوره یو خدای دی)) تر شعار لاندې ستاسو ادبپالو او ادب لوستو څخه هیله کوم، چې خپلې ښوونیزو لارښوونې راڅخه ونه سپموي او

په رغندو لاربښوونو مې ولمانځي. نور نو ستاسو او د آرې منځپانګې
ترمنځ واټن نه اوږدم او د موضوع لوستلو ته مو رابولم.
په مینه او ادب

رفیع الله ستانګزی کابل نوی ښار 25/11/1385

د حميد بابا ژوند ليک

کابو دوه نيمې پيړۍ پخوا د پېښور کوهاټ سړک او باړې رود پر ښۍ غاړه پراته کلي ماشو ګګر (ماشو) کې په يوه ډېر غريب چاپيريال کې د عبدالحميد ماشوخېل په نوم يوه شاعر ژوند کاوه، چې په ژوند کې يې ډېرو لږو وګړو د احوال خبر واخيست، خو دپښتنو د تلپاتې دود او دستور سره سم وروسته له مړينې ډېر وستايل شو، چا دپښتو ژبې بېدل، چا د پښتو ژبې سعدي او چا دوېښته چوونکي (موشګاف) لقب ورکړ.

د ده دپلار او يا دا چې د چا زوی دی‌و تر اوسه پورې کوم باوري او دقناعت وړ مأخذ هم نه شته، چې بشپړ مالومات په کې وي، خو د اوسمهالو (معاصرو) ليکوالانو له دلې څخه يوه نوماند (مشهور) ليکوال محمد اصف صميم يې د پلار نوم عبدالحق ښودلی دی. (1)

د زوکړې رېښتينې نېټه يې نه ده ځرګنده، اما داسې ګومان کيږي، چې د يوولسمې يونيزې (هجري) پيړۍ په اواخرو کې به زوکړی وي. (۲)
د پښتو ادب څېړونکو دده په ديوان کې ځينې تاريخي پېښو ته دځنګزنو (اشارو) له امله د ده دزوی کړې نېټه په خپل خپل تحليل ښودلې ده، پوهاند حبيبي وايي، چې په (۱۱۰۰) ه ق کال زېږېدلی دی، همدغه نظر رښتين صاحب او الفت صاحب هم تأيېد کړی، خو بېنوا صاحب بيا د (۱۰۷۵) ه ق ښودلې ده، ډاکترانوارالحق په دًرومرجان کې (۱۰۷۵ – ۱۰۸۰) ترمنځ ښوولې ده، همېش خليل د ورکې خزانې په لومړي ټوک کې

1- محمد آصف صميم: ((د پښتو ادب تاريخ په وروستي چاپ کې د يوې نوې خبرې رڼاوی))، کابل: ځولۍ مجله، لومړی کال، دوهمه ګڼه، ۴۱ مخ.

۲- زلمی هېواد مل، د پښتو ادبياتو تاريخ، پېښور: دانش خپرندويه ټولنه، ۱۳۷۹کال، (۲۱۵) مخ.

د حمید بابا د زوکړې نېټه (۱۰۸۳) ه ق ګڼلې وه، خو داسې ښکاري، چې د اورنګزېب د پاچاهۍ پر مهال یې د شعر هنګامه ګرمه وه، لکه چې وايي:
په قوت د یار د در د ګدایۍ
د اورنګ پادشاه تر تخت لاندې مواس شوم
سره له دې یې هم د اورنګزیب عالمګیر مړینې (۱۱۱۸- ۱۰۶۸) ته هم په یوه بیت کې دا ډول څنګزنه (اشاره) کړې ده.
خه به شور نه وي د هند په میخانه کې
چې اورنګ څخه د حکم جام نسکور شو
څوک چې دغه مهال د شعر ویلو داسې قریحه ولري، چې مهم ټولنیز او سیاسي حالات په خپل شعر کې رانغاړي، هغه به د ژوندانه د څلي په نیمایي او یا هم د ژوند پوخوالي ته رسېدلی وي، نو په همدغه لاسوند (دلیل) د حمید د زوکړې نېټه موږ د دېوان د داخلي شواهدو پر بنسټ تر (۱۰۸۰) ه ق راپه دېخوا اټکل کولای شو.
د بابا په باب دېرې پوهان، لیکوالان او څېړونکي په یوه خوله دي او وايي، چې مومند دی خو قوم یې ماشوخېل دی، چې د مومندو یوه پښه ګڼله کیږي؛ لکه چې وایی:
دمومندو جوهر خانې لره دې راشي
که څوک غواړي ښه لعلونه یمني
د حمید بابا د دېوان او نورو اثارو څخه دا جوتیږي، چې عبدالحمید د خپل مهال مروجه علوم لوستي ؤ او په خپل وخت کې په

ملا عبدالحمید نوماند (مشهور) ؤ، د ا خبره، چې دی ملا ؤ د ده د ځینو آثارو د خطي نسخو په پای کې لیدل کیږي. (1[2])

په پارسي، عربي او حتا د هندي ژبې په ځینو لهجو پوهېده. همدا ډول د حمید بابا د مړینې او مزار په باب کورني او بهرني څېړونکي او لیکوالان تر (۱۳۳۸ لمریز – ۱۹۵۹ زېږدیز) پورې په دې اند وو، چې ګنې حمید مومند تر (۱۱۴۵) ه ق پورې ژوندی ؤ او یا دبلومهارت پر ژبه په همدغه کال مړ دی، خو د حمید بابا د شرعة الاسلام په پیداکېدو سره دغه ګروهه (عقیده) واوښته او تر (۱۱۴۸) پورې یې ژوند یقیني شو، ښایي تر (۱۱۵۰) پورې ژوندی وي او دا چې د مړینې جوته نېټه یې نه ده خرګنده، خو دا ښکاره ده، چې مزار یې د ماشوګګر په هغه لویه هدیره کې دی، چې د کلي ترڅنګ د خوړ پورې غاړې سوېل ده دې ته پرته ده. (۲)

[2]- زلمی هېواد مل، د پښتو ادبیاتو تاریخ، پېښور: دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۷۹ کال، (۲۱۵) مخ.
۲- محمد آصف صمیم، د حمید مومند کلیات، پېښور: دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۸۳ کال، دریم مخ.

د عبدالحمید مومند سبک:

د خوشحال ننګ او غیرت به ځان سره کړم
د ابـــمـــل نه به د تـــــورې وهل زده کړم
د رحـــمـــان پــــه هــــدیره به دعـــا وکړم
د حـــمـــیـــد غـــزل به ځان ته وظیفه کړم

تر خوشحال خان او رحمان بابا وروسته پښتو ادب ته څښتن تعالی یو داسې شاعر ورکړ، چې مبتکره او نوښتګره قریحه یې درلوده، نه یې غوښتل چې دبل چا پیروي وکړي، بلکې په خپله یې یو نوی سبک جوړ کړ او نور خلک یې خپلې پیروۍ ته راوبلل. په خپل قوي تخیل او فکري استعداد یې د پښتو ژبې په شاعرانه نړۍ او شاعرۍ کې داسې سبک ایجاد کړ، چې په هغه کې د ادبي فنونو ښکلي صنعتونه، لوړ خیالونه، په نادرو تشبه ګانو، استعارو، کنایو او شعري تلازماتو کې دښکلو، لطیفوو جملاتو او اصطلاحاتو په واسطه راوړل شوي دي، که څه هم د حمید سبک د کلماتو او جملاتو له مخې مغلق او پېچلی دی او هم د رحمان بابا د سبک سادګي او د خوشحال خان د سبک ارتوالی نه لري، خو سره له دې اغراقه هم دا سبک دومره خوږ دی، چې لوستونکي که څه هم د رحمان بابا او خوشحال خان د سبکونو متخصص وي، چې د حمید اشعار ولولي، هغه ترې هېروي.

د پښتو څېړونکو او سبکپوهانو د عبدالحمید مومند سبک د پښتو هندي سبک بللی، ځکه، چې د هندي ادبي ښوونځي ټولې ځانګړنې او نښې د ده په اشعارو کې ځلېږي.

د هندي ادبي ښوونځي او دهندي سبک خبره مو مطرح کړه، نو ښه به دا وي، چې په سبک او مکتب لنډه او ځغلنده رڼا واچوو:

سبک : ویلونه، طرز، دود ، دافادې دود ، ویلې شوی فلز په قالب کې اچول، کلمې او ویینونه په ښکلي ډول پېيل، اوډل او هم دیوه لیکوال د افادې طرز ته سبک وایي.

مکتب: ښوونځی، لوستون، لیکځی او هغه ځای، چې لیک او لوست په کې کیږي. ([3]۱)

اوس به د سبک او مکتب تر منځ توپیر ته راشو او د دغو دواړو توپیرونه به په ګوته کړو:

سبک د مکتب په پرتله کوچنی، غونډ دی او مکتب ټول، لوی او عام دی. سبک یوه ټاکلې تاریخي دوره ښکاروي او دیوه لیکوال داثارو د ځانګړنو تولګه ده، خو مکتب یا ښوونځی بیا پراخه او غوړېدلې دوره ځلوي او دډېرو لیکوالانو د اثارو د ځانګړنو ټولګه ده. یانې په لنډ ډول ویلی شو ، چې : سبک دځانګړتیا او مکتب د ټولیزوالي نوم دی.

---

[3]- محمد آصف صمیم، د عبدالحمید مومند کلیات، پېښور: دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۸۳ کال، یوولسم مخ.

د عبدالحمید مومند د سبک ځانګړنې

۱- ددې ښوونځي د شاعرانو په کلام کې ډېرښت (افراط) او کمښت (تفریط) ډېر لیدل کیږي.

۲- د حمید دسبک اشعار د یو ځانګړي آهنګ او غاړې (لحن) لرونکي دي.

۳- د ادبي صنایعو(ښکلاوو) په پاللو کې دا سبک ډېر غني او پیاوړی دی.

۴- اغراق او مبالغه د حمید بابا دسبک له ځانګړنو څخه ده.

۵- ایجاز او لنډون یې بله ځانګړنه ده، چې په لږو ښایسته الفاظو کې ډېر څه بیانوي.

۶- د ځانګړو او دقیقو تشبیهاتو او استعارو فن په دې اشعارو کې په ځانګړې توګه خپل ځان ښکاره کوي.

۷- دغه سبک د نادرو تشبیهاتو او استعارو په راوړلو سره ډېر پارسي اصطلاحات او کلمات هم په پښتو ژبه کې ګډ کړل.

۸- نویو مضامینو او تازه فکر موندلو ته په کې ډېره پاملرنه کیږي.

۹- د فولکلوري توکیو (متلونو، ګړنو، محلي اصطلاحاتو او ....) کارونه په کې ډېره ده.

۱۰- د حمید غزلیزه شاعري ډېری د مینې پر چورلیز چورلي او موضوعي تیت او پرکتیا په کې دېره تر سترګو کیږي.

۱۱- د دې ښوونځي ډېری شاعران په لفظي نزاکت، باریکۍ او مضمون پنځونې پسې ګرځي او دشعر د دودیزو آرونو څه ډېره پروا نه ساتي.

د عبدالحمید مومند شاعري

د عبدالحمید ماشوخېل د پښتو ادب د کلاسیک پېر یو داسې نامتو او نازکخیاله څېره ده، چې د نږدې درې سوو کلونو په بهیر کې پښتو ادب ته په ځانګړي ډول په نازکخیالۍ کې د هغه ساری ونه موند.
لکه څنګه، چې خوشحال خان د پښتو ادب بڼ لمن ا رته او زرغونه کړه او د پښتو ژبې پلار شو او رحمان بابا د پښتو ادب بڼ رنګین کړ او د الهام له لارې یې د زړه غوټۍ پرانیستلې د غیب السان او بابا لقبونه یې خپل کړل، همدارنګه حمید مومند هم د پښتو شاعري د عروج تر بریده ورسوله، دنازکخیالۍ او مضمون افرینۍ په ډګر کې د استادۍ تر پولې لاړ، نو ځکه ورته د وېښته چوونکي (موشګاف) لقب ورکړ شوی دی.
حمید بابا د منظره کشۍ یو ماهر استاد ښکاري، هغه دیو ماهر انځورګر په څېر د الفاظو په ذریعه د حسن د اجزاوو ښکلي ښکلي انځورونه کښلي دي. د حمید بابا داغ، داغ زړګی د هغه د تخیل او دهغه په زړه پورې انداز د هغه غزل ته د معراج وزر ورکوي، دی دنازکخیالۍ د کاروان سالار دی. (4[1]) عبدالحمید مومند د پښتو ژبې داسې شاعر دی، چې اشعار یې په ځانګړې توګه د شکل د پوخوالي له کبله معمولاً د پښتو ژبې دکلاسیکو شعرونو د بېلګو په توګه راوړل کېږي. الفت صاحب د حمید شعر د هغه لباس سره ورته کړی، کوم، چې ډېرې غټې او میده بخۍ ولري، همدا ډول دګلدوزۍ دېرښت په کې له ورایه ځلیږي او دهر راز بوټي ګلونه په کې شتون ولري.

4- صدیق الله ربښتین، د حمید بابا دیوان، کابل: ۱۳۲۰ کال، (۵) مخ.

دهمېش خلیل په قول حمید بابا خپله شاعری کې په پریوانه ډول د محاورو، اصطلاحاتو، استعارو، تشبېهاتو، کنایو او لفظي رعایاتو په راوړلو سره پښتو شاعري د فن معراج ته رسولې ده. خپلې رنګین بیانی، مضمون افرینی او نازکخیالی حمید بابا د انفرادیت په عالی مقام کې سرفرازه کړی دی او دنورو پخوانیو له پیروی څخه یې بې نیازه کړی دی.

حمید بابا آسمان ته د شعر زینې کېښودې او دنازکخیالی او خیالبافی په مټ یې د آسمان ستوري وپیل اودتخیل په زور یې هغو ځایونو ته یون وکړ، چې چېرته عقل هم خپله کمزوري ښیي. (۱[5])

د حمید داشعارو منځپانګه د مینې او عشق هغه حیاتي موضوع ده، کوم چې په انساني ژوند کې انکار نه منونکې ده، حمید د یو ریښتینې پاک مین په ډول د خپلې مینې هغه جذبات او احساسات په خپل شعر کې په قوي تخیل او ابداعي هنر ترسیم کړي؛ لکه یو نقاش یا مجسمه جوړونکی، چې خپله ارزو او هیله په نقشه یا مجسمه کې کټ مټ راوړي. د ده د ټولو فکري تخیلاتو مأخذ او مرجع د ده ټولنه او چاپېریال دی او له هر شي، چې اغېزمن شوی وي، هغه یې هرو مرو په کلام کې انعکاس مومي، د حمید دکلام د خوږ والي امتیاز په دې کې دی، له هغه څه څخه، چې دی متأثر شوی دی، دغه تأثر یې په اشعارو کې په ښکلي ادبي انداز او زړه وړونکې ښه د قلم په ژبه بیان کړي دي.

د مینې سوز او ګداز، ریښتیني جذبات او احساسات یې د ېر ښه درک کړي دي، او دهغو تمثیل یې په شعري الفاظو کې په خوږه ژبه کړی دی،

---

[5]-هماغه اثر

چې د ویلو او اورېدلو سره سړی ترې خوند اخلي. د حمید شعرونو ته په کتو سره د ده خپله ادعا په ځای ښکاري او بې ځایه نه ده؛ چې وایي:

اوس د فکر توره واچوه حمیده
چې دې نشته په پښتو کې بل حریف

په پښتو ادب کې د هندي سبک پلویان شاعران

څنګه چې حمید بابا په پښتنو شاعرانو کې په لومړي ځل داسې سبک جوړ کړ، چې د خپلو ځانګړنو له مخې هندي ادبي ښوونځي پورې اړه لري.

د حمید د وینا دود د ده د مهال شاعرانو او وروسته تر ده نورو شاعرانو خوښ کړ، چې په همهغه لار یې ویل پیل کړل، لر او بر او حتا د هند په ځمکو کې ډېرو شاعرانو د ده لار نېولې ده او خپل شعري سبکونه یې د حمید د شاعرۍ په پیروي عیار کړي دي.(۱) چې د پښتو ادب څېړونکي یې د حمید د سبک پیروان یا لارویان بولي اودا ټول بیا د هندي ادبي ښوونځي شاګردان بلل کېږي.

په پښتو ادب کې د دغه سبک په پیروۍ شاعري په پښتونخوا کې پیل شوه، په هند کې اوسېدونکو ځینو شاعرانو معراج ته ورسوله، په کندهار کې یې وده وکړه او اغېز یې تر اوسمهالې (معاصرې) دورې پورې پایښت وموند. (۲[6])

د حمید بابا څخه وروسته د هغوی د مکتب په شاعرانو کې کامګار خټک، کاظم خان شیدا، حنان بارکزی، ببدل، خانګل خلیل، محمدي صاحبزاده، احمدي صاحبزاده، میرزا خان انصاري، صمد، عبدالله محزون، محمدبیاض، ملامحمد اکرم، عبدالله، عبدالغفار بریالی او نور هم په خپل خپل ځای اهمیت لري. خو کاظم خان شیدا، چې دغه سبک کې کوم مقام او پوړ ته ځان رسولی د، دهغه له اعترافه سترګې نه شو پټولای او باید ډېر ډېر وستایل شي، همېش خلیل د حمید او شیدا شاعري د

---

[6]- زلمی هېوادمل، د پښتو ادبیاتو تاریخ، پېښور: دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۷۹کال، (۲۱۶ او ۲۱۷) مخونه.

ښکلو نازکو وربښمو د یوې حسینې او ښایسته پنجرې سره، فکر او مقصد یې د حسین مارغه سره ورته کړی، د ده په وینا دحمیدد فکر مارغه که له هره اړخه وکتل شي روڼ مالومیږي او دشیدا د ژبنتې ډېرې نازکخیالۍ او ډېرې رنګین بیانۍ په دغه پنجره کې د شیدا فکري مارغه تت او دحقیقت غوندې نه ښکاري.

کاظم خان شیدا:

د راوړنې له قوله کاظم خان شیداد (۱۱۳۵-۱۱۴۰) کلونو ترمنځ د افضل خان په کور کې زېږېدلی دی.

شیدا په ځوانۍ کې د مهاجرت ځپېړه پرمخ وخوړه او د هندوستان مهاجر شو او د همدې مهاجرت پر اساس یې په شعر کې سوز او ګداز پیدا شو، ښایي کاظم خان شیدا د خپل پښتني چاپیریال څخه دلرې والي او په هند کې د ا وسېدلو له امله د فارسي ادب تر تاثیر لاندې- چې په هند کې درباري، دفتري او علمي ژبه وه- راغلي وي، ځکه یې په شعر کې فارسي کلمات دومره ډېر دي، چې کله یې پښتنی رنګ بدل کړی دی.

شیدا هندي سبک خپل اوج ته ورساوه او په ټولو ماناوو یې د هندي سبک ځانګړنې خپلې کړې، حتا تردې پورې، چې کله خپل پښتني قالب تر هندي سبک ځاروي.

شیدا د دېوان څښتن دی، چې په دیوان کې یې ډېرۍ غزلي دي، نورې برخې هم شته؛ لکه: بوللې، پنځه ییزې، څلوریزې، دوییزې، او نور شعري ډولونه هم د شیدا په دېوان کې تر سترګو کیږي.

د شیدا دشعر څو بیتونه:

دُریده مې کړ ګریبان سترګې خونبارې

پـه ما وکړې خپل افتاب د سحر چارې

منور یې لکه لمر زما چشمان کړل

خط دې واړه شعایې ؤ خوشنګارې

شیدا په کال (۱۱۹۴) ه ق کې په رامپور کې مړ دی اوپه هم هغه ځای کې خښ شوی دی.

کامګار خان خټک:

کامګار خان خټک د نامدار خان زوی د اشرف خان لمسی دی، د زیږېدو جوته نېټه یې نه ده څرګنده، خو دومره مالومیږي، چې په (۱۱۶۵) کال کې مړ دی. په پښتو او فارسي ژبه یې شعرونه ویلي دي، یو نازکخیاله شاعر دی، د هندي سبک د نورو شاعرانو په څېر یې خپل ټول ادبي ژوند د خط او خال ستایلوته ځانګړی کړی دی، د شعر دیوان لري، چې د شعر نمونه یې په دې ډول ده:

له خاطره مې عشق یوړ تدبیر ورو ورو

دیوانه شوم سزاوار د ځنځیر ورو ورو

صورتګر چې ستا صورت په سترګو ولید

له خجلته یې کړ څیرې تصویر ورو ورو

قلندر مومند:

د قلندر د ژوند د تیارو د رڼولو لپاره کوم مستند شواهد په لاس کې نه لرو، دومره وایو، چې د سوات اوسېدونکی او د زلمي هېوادمل صاحب په وینا ژوند یې تر (۱۱۵۰) ه ق پورې یقیني ښکاري، د هندي سبک پیرو دی، یو کوچنی ښکلی دیوان لري.

قلندر د پښتو او فارسي ژبې شاعرانو پر خلاف یو معلوم محبوب لري، چې د قلندر محبوب میرا دی، دی په میرا باندې عاشق دی او دا هغه سووځونکې او ریښتینې مینه ده، چې د ده له مرګ وروسته یې داستان د فولکلور لمنې ته لویږي. (۱[7])

د قلندر د سوځنده شعري نړۍ د یو شعر څو بیتونه:

چې رایاد یې سپین غاښــونه سره لبان کړم
دٍر د اوښـــکو یـــې نـــثار تـــر ګرېبان کړم
تورې زلفې چې یې وربځې کـړم په زړه کې
توی د اوښکو له چشمانو پرې بــاران کړم

پیرمحمد کاکړ:

دپښتو په کلاسیکو شاعرانو کې د لوړ مقام څښتن دی، دا چې د چا زوی او دکوم ځای دی موږ په تیاره کې پرېږدي او تر اوسه پورې هیڅ مالومات د دې خوږ ژبي شاعر په اړه نه لرو.

د پیر محمدکاکړ د اشعارو څخه جوتیږي، چې د حمید د سبک لاروی دی او د مضمون له مخې یې دحمید په تعقیب او پیروۍ د خط ډېره ستاینه کوي او ډېر ځای یې د حمید پر مضمون شعر ویلی دی.(۲)

[7]- عبدالباري جهاني، د مشکو کاروان، کندهار: صحاف نشراتي ارګان، ۱۳۸۳ کال، (۵۷ او ۶۶) مخونه.

لکه دا شعر:

ویمې ماته ستا دغاښو تعریف څه دی
وې ژلۍ دي په لاله کې چې ویلیږي

او دا يې هم د شعر څو بیتونه د نمونې په ډول:

باریک خط پر کښلي مخ سو د جانان ګډ
لور په لور شوه په عسلو مُرچګان ګډ
پاس پرشونډو يې خال نه دی چې نمایږي
شین مګس دی په چشمه کې د حیوان ګډ

محمدي صاحبزاده:

محمدي صاحبزاده د څمکنو د میا عمر زوی دی، په پښتو کې د ښکلي دیوان څښتن دی او د المستغاث په نامه منظوم پښتو کتاب لري، د برهان الاصول او مقاصد الفقه په نامه دوه عربي کتابونه يې هم لیدل شوي او محمدي صاحبزاده په کال (۱۲۲۰) ه ق کې مړ شوی. (۸۱[8])

محمدي صاحبزاده خپله ټوله پاملرنه د غزل خواته اړولې ده او د پښتو ژبې د ادب د دغې اشنا برخې په سینګارولو کې يې خپل ادا کړی دی، خپل ټول شعرونه يې د جانان د جمال په ستایلو او غماز په غندلو کې ویلي دي. د شعر بېلګه يې داده:

چې بې تاګرځم په سیل د نوبهار کې
سره لمبه وینم د اور په لاله زار کې
محمدي د یار د مخ آیینې ته ګوره
دې سړو اوبو ویشتلی یم په نار کې

---

[8]- زلمی هېوادمل، د پښتو ادبیاتو تاریخ، پېښور: دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۷۹ کال، (۲۲۰) مخ.

شمس الدین کاکړ:

شمس الدین کاکړ لکه څنګه چې ځان د لعل په څېر په ایرو کې پټ ګڼي همداسې د لعل په شان نړۍ ته پټ راغلی دی، ځکه چې د پلار، زېږنځی او مړینې په اړه یې هېڅ مالومات نه لرو، البته عبدالباري جهاني د مشکو کاروان په ادبي تذکره کې لیکي دي؛ چې: ((د نولسمې پېړۍ په لومړۍ نیمایي کې یې د کندهار د کلچ آباد په کلي کې ژوند کاوه)).(۱[9])
لکه چې په خپله وایي:

لکه لعل په ایرو کې دی بې قدره
هسې پروت دی شمس الدین په کلچ آباد

شمس الدین د حمید ماشوخېلي ډېره ښه پیروي کړې ده او حتا په ځینو ځایونو کې یې نه یوازې د هغه د غزلونو په اقتضاء غزلې ویلي دي؛ بلکې مضمون یې هم کټ مټ راخیستی دی. (۲) د کلام بېلګه یې په لاندې ډول ده:

مایو جام کړ د ساقي له لاسه نوش
لاړ له سره زما دواړه عقل وهوش
دیار غم به یې فنا لکه حباب کړي
شمس الدین که له ګفتاره سي خاموش

میرزا حنان بارکزی:

حنان بارکزی کابو یوه نیمه پېړۍ پخوا په کندهار کې ژوند کړی دی. د میرزا حنان بارکزي ټول شعرونه د وصال او هجران- خط او خال – حبیب او رقیب- موضوع جوړوی او دا تنګه موضوع یې په ډېر هنرمندانه ډول په

---

[9]- عبدالباري جهاني، د مشکو کاروان، کندهار: صحاف نشراتي ارګان، ۱۳۸۴ کال، (۵۴ او ۵۵) مخونه.

ښکلو الفاظو کې ځای کړې ده، چې دی ددې موضوع د بیانولو لپاره ډېر رنګین او ښایسته کلمات او الفاظ لري.حنان ځان د حمید پیرو بولي، کله کله خو د الفاظو او کلماتو په استعمال او کارونه کې د هغه دومره پیروي کوي، چې شکل او متن یې په بشپړه توګه کاپي کوي، هغه تر جیح بندکې یې، چې د حمید په پیروۍ لیکلی دی، دا پیروي او کاپي په ښه ترا توګه جوتیږي. د شعر بېلګه یې:

دخوبانو خط و خال دی کان د مشکو
څه که کاندي هر سړی ارمان دمشکو
د حنان سینه نوخطو تور سکاره کړه
که سینه ده د حمید دوکان د مشکو

بېدل هشنغري:

د بېدل هشنغري د شعر هنګامه د تېمور شاه دُراني (۱۱۸۶-۱۲۰۷) په زمانه کې ګرمه وه. ([10]۱)

بېدل یو دردمند شاعر دی، چې په خپلو اشعارو کې یې د سوز او ګداز په ملتیا پښتو ادب ته نوی روح ښبلی دی. بېدل د شعر دیوان لري او د حمید بابا د سبک پیرو شاعر دی، چې د حمید د ترکیب بند پیروي یې کړې ده؛ لکه چې وایي:

نن به شپه زما دیار په کوم منزل وي
جلوه ګر به په کوم ځای په کوم بُرجل وي
خبر نه ورسره به ساد که غل وي
همراهان به یې شیرین او که حنظل وي

[10]- زلمی هېوادمل، د پښتو ادبیاتو تاریخ، پېښور: دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۷۹ کال، (۲۲۰) مخ.

عبدالغفار بريالی:

په کال نولس سوه نه اویا کې د مني په شپو ورځو کې د کندهار په هوايي ميدان کې د حاجیانو الوتکه پر مځکه کښېناستله او د خلقي رژيم پوليسو ځو تنه حاجيان، مخکې له هغه چې د خپلو خپلوان دی مخ وګوري، د معمول سره سم د عادي پوښتنو او تحقیقاتو په پلمه ورسره بوتلل. په دغه حاجیانو کې چې پوليسو ورسره بوتلل، مولوی عبدالغفار بريالی هم شامل و، چې بیایې چا مخ کې له مرګه مخ او وروسته له مرګه قبر ونه لید. مولوی عبدالغفار بريالی د کندهار د کلاسیک طرز د شعر د وروستي ځلانده ستوري په حیث د تل لپاره د آسمان څخه پرېووت.مولوي.

عبدالغفار بريالی د کندهار اوسېدونکی او د عمر وروستي لس دولس کاله یې د هلمند ولایت د ګرشک په ولسوالۍ کې د دینې علومو په تدریس تېر کړل. په پښتو، فارسي، عربي او اردو ژبو پوهېده. ده خپلې لومړنۍ زده کړې له بېلابېلو مذهبي علماوو څخه کړي او د لوړو مذهبي زده کړو لپاره د هند د دیوبند مدرسې ته ولاړه او له هغه ځایه په ممتازه درجه فارغ شو. عبدالغفار بريالي کابو خپل ټول شعرونه په کلاسیک سبک لیکلي دي او د شعرونو مضمون یې ډېری خط او خال، وصال او هجران، جانان او رقیب جوړوي، خو د همدغو محدودو مضامینو د آفادې لپاره یې په زرهاوو الفاظ او ترکیبات درلودل، که د مرګي څپېړې نه وی وهلی نو هرو مرو به یې د یو کاکړ شاعر په توګه د پیرمحمدکاکړ او شمس الدین کاکړ ادبي تشه ډکه کړې وای.

مولوي عبدالغفار بريالي د پښتو ژبې د نازکخيال او موشګاف شاعر عبدالحميد ماشوخېل په پيروي د حسن د ستايلو پر ميدان زلفو او خط ته تر هر څه ډېر متوجه شوی دی او په دې برخه کې يې د کندهار تر ټولو معاصرو شاعرانو هم د کيفيت له مخې او هم ډېر بيتونه ويلي دي. (١)[11] د شعر بېلګه يې په لاندې ډول ده:

تورې زلفې دې اوږدې د مخ پر لوري
که هندو پښې غځولي دي قرآن ته
کج ګېسو دې پېچاپېچ سره ټولېږي
که فرعون سجده وکړله ځان ته
زاغ د خط دې کړې منګولې په مخه خښې
که شيطان و لاس يې واچوه ايمان ته
بېهوده تړمه عشق په تار د صبر
زمری کله نيسي پزه وپېزوان ته
بريالیه خال که ګوښه د کږو وروځو
دا کتاب ضرورت نه لري نښان ته

[11]- عبدالباری جهاني، د مشکو کاروان، کندهار: صحاف نشراتي ارګان، ۱۳۸۴ کال، (۲۱۳) مخ.

د هندي ښوونځي په لار، چې حميد يې مخکښ دی، ډېرو نورو شاعرانو د حميد لار نېولې او تعقيب کړې ده. لکه: ملا محمداکرم حمدالله کاکاخېل، مير عبدالله، صديق اخونزاده، عبيدالله هوتک، عبداالله پوپلزی، ملارحمت الله، ملا قلندر او ډېر نور.

حميد بابا يو داسې ښوونځی پښتو ادب ته راداخل کړ، چې ډېرو شاعرانو دغه ښوونځی ولوست او د ورتلو تکل يې ور وکړ، چې تر ډېره بريده بريالي هم شول، د ټولو راوړل دلته زموږ د موضوع د اوږدوالي سبب ګرځي، خو د همدې څو تنو، چې د لنډې بيوګرافۍ (ژوندليک) سره مو دمخه در وپېژندل بسنه کوو.

که زه د حميد او د هغه د لارويانو بشپړه پيژندنه وکړم، نو کتابونه، کتابونه به ونيسي او زما دا کوچنۍ رساله ګوتې به د دوی د ټولو پيژندنو توان په ځان کې ونه ويني. اوس خپلې آرې سکالو (موضوع) ته راګرځم، چې د حميدبابا په اشعارو کې د ماهيت په لحاظ تشبيه ده، دا چې زما موضوع دتشبيه له ډولونو څخه ده، نو لومړی بايد زه تشبيه تاسو ته دروپېژنم او وروسته خپلې آرې سکالو ته وګرځم.

تشبیه

تشبیه په لغت کې ورته والي، یورنګ والي ته وايي او په اصطلاح کې د دوو څیزونو ګډو ځانګړتیاوو ته تشبیه وايي.
یا په بله وینا: یوڅوک، یا یوشی، یو حال، د بل شي، بل چا او یا بل حال سره ورته کول دي، خو په دې شرط، چې د دواړو ترمنځ ګډ صفت موجود وي. ([12])

د تشبیه بنسټونه:

تشبیه په پنځو بنسټونو ولاړه ده، چې عبارت دي له:

۱- مشبه ۲- مشبه به ۳- وجه شبه ۴- د تشبیه ادات ۵- د تشبیه غرض

۱- مشبه: هغه څوک یا شی یا حال دی، چې د بل چا، حال یا بل شي سره ورته شوی وي؛ مشبه بلل کیږي. لکه:

هېڅ مې نه زده محبت که اور دی دا
په اور سوځم په رضا که زور دی دا

په پورته بیت کې محبت مشبه دی او اور مشبه به دی.

۲- مشبه به: هغه څوک یا شی یا حال دی، چې بل څوک یا بل شي یا بل حال د ده سره ورته کړه شوی وي، مشبه بلل کیږي، د بېلګې په ډول:

الهي د محبت سوز او ګُداز را
په دا اور کې د سهي سمندر ساز را

په پورته بیت کې حمید مومند محبت د اور سره ورته کړی دی، چې محبت مشبه او اور مشبه به دی.

---

[12]- عبدالرحیم مسلم دوست، خوږه ژبه، پېښور: سبا کتابتون، ۴۱ مخ.

۳- د تشبیه وجهه: یو یا څو ګډ ستاینومونه (صفتونه) چې د مشبه او مشبه به ترمنځ شتون ولري، د تشبیه وجهه بلل کیږي. لکه دا بیت:

دغنچې په څېر مې زیست په ځیګر خون دی
که هر څو یې لکه ګل له ما یکتنا

په پورته بیت کې حمید بابا خپل ځان د غنچې سره ورته کړی دی، د ده او غنچې ترمنځ ځیکرخوني د تشبیه وجهه بلل کیږي.

۴- دتشبیه ادات: هغه کلمې یا توري دي، چې دد هغو له امله د مشبه او مشبه به ترمنځ تشبیه قایمیږي، دا توري کله وي او کله نه وي. لکه په دې لاندې بیت کې:

آیینې غوندې خوله پټه سوال ځواب کړه
مناسب نه دي اشنا ته رسوا عرض

په پورته بیت کې حمید بابا ځان د هنداري (آیینې) سره ورته کړی دی، چې د غوندې کلمه یې د تښبیه په اداتو کې راځي.

۵- د تشبیه غرض: هغه کوم مطلب او مقصد، چې دتشبیه څخه اخیستل کیږي، د تشبیه غرض بلل کیږي.

تشبیه ډېر ډولونه لري لکه: تشبیه دطرفینو دموقیعت په لحاظ، د ابتذال او ندرت په لحاظ، د وجهې شبهې دشته والي او نشتوالي په سبب، د طرفینو دتعادل په لحاظ، تشبیه دطرفینو د بسیط والي او ترکیب په لحاظ، تشبیه دقلب او تفصیل په لحاظ، دتشبیه وېش د اداتو او تورو په لحاظ، او بله هم د ماهیت په لحاظ تشبیه ده، چې زما آره سکالو جوړوي.

د عبدالحمید مومند په اشعارو کې د ماهیت په لحاظ تشبیه:

د ماهیت په لحاظ تشبیه څلور ډولونه لري:

۱- محسوس د محسوس سره:

۲- محسوس د معقول سره:

۳- معقول دمعقول سره:

۴- معقول د محسوس سره:

چې هره یوه به په خپل وار سره دحمید داشعارو د بېلګو په ملتیا واضح او تشریح شي.

۱- محسوس د محسوس سره:

هغه تشبیه ده، چې د تشبیه دواړه اړخونه محسوس وي، یانې په پنځو او څرګندو حواسو (چې په عام عُرف کې ورته حواس خمسه وایي)، کتل، بوی کول، اورېدل، څکل او لاس وهلو سره مالومېږي. لکه په لاندې بیت کې:

چې مې نشته همخوابه ښکلې په خواکې
نه دی کور په حقیقت کې ګور دی دا

(کلیات- ۶ مخ)

په پورته بیت کې شاعر وایي: چې په څنګ کې مې ښکلی یار نشته، نو دا کور راته ګور ده، یانې د هغه په نشتون کې خپل کور راته ګور غوندې تیاره او تنګ دی، چې کور مشبه او ګور مشبه به ده او د دغو دواړو ترمنځ تنګ والی، تیاره والی، وجهه شبه ده. لکه څنګه چې کور او ګور دواړه محسوس دي یانې په پنځه ګونو حواسو حس کیږي. چې د ماهیت به لحاظ د محسوس تشبیه د محسوس سره ده.

چې ریبي مې بې صرفي د زړګي ولې
کړې وروځې دي دیار که لور دی دا

(کلیات- ۶ مخ)

په پورته بیت کې حمید بابا د خپل یار د وروځو څخه سرټکوي او د عارفانه تجاهل په ډول وایي، چې دا وروځې دي او که لور، چې زما د زړه ریښې پرې کوي.

دلته یې وروځې د لور سره ورته کړي، لور او وروځې دواړه دحس کېدو وړ دي او د ورته والي وجهه یې کوږوالي او تېره والي دی، چې د ماهیت په لحاظ تشبیه محسوس د محسوس سره ده.

په هنر هنر یې زړه راڅخه یووړ
راته شو یار او رویبار طوطي مینا

(کلیات- ۹ مخ)

په پورته بیت کې شاعر یار او رُیبار د طوطي او مینا سره ورته کړي، په داسې حال کې، چې یار مشبه او طوطي مشبه به همدا ډول رُیبار، مشبه او مینا مشبه به ده، چې د ورته والي وجهه یې خوږ ژبېتوب او خوږې خبرې کول دي.

لکه څنګه، چې دتشبیه دواړه اړخه حس کېدونکي دي، نو د ماهیت په لحاظ تشبیه محسوس د محسوس سره ده.

وابه نه ړوم نور مخ د ساده رویو
که د خط اره مې کېږدي په تندي بیا

(کلیات- ۱۰ مخ)

په پورته بیت کې شاعر وایي: چې زه به هېڅکله د پی مخو او/یا ښکلو نه مخ وانهړوم، که څه هم د هغه په ښکلي مخ باندې د خط اره هم راشي، زېبایي او د ښایست رڼایي ورته کمه یا تته هم کړي، زه به همهاغسې ورته ګورم او پایم به پرې. چې په دې بیت کې شاعر خط د ارې سره ورته کړی، خط، مشبه او اره مشبه به ده، د ورته والي وجهه یې اوږدوالی، نری والی او تېزوالی دی، چې د تشبیه دواړه اړخه حس کېدونکي دي او تشبیه دماهیت په لحاظ محسوس د محسوس سره ده.

قناعت مې اشتها کړه هسې صافه
چې اوګره راکوي خوند لکه ښوروا

(کلیات- ۱۱مخ)

په پورته بیت کې حمید بابا وایي: چې انسان ته په هر مهال او هر حال کې قناعت په کار ده، د همدې قناعت له امله به اوګره (چې بې خونده او بې بها ده) د ښوروا (چې مزه لرونکې ده) خوند راکوي، اګره یې د ښوروا سره ورته کړې، چې اوګره مشبه او ښوروا مشبه به، لکه دتشبیه توری دی، چې د تشبیه دواړه اړخونه محسوس دي او تشبیه د ماهیت په لحاظ محسوس د محسوس سره ده.

د غنچې په څېر مې زیست به ځیګرخون شه
که هر څو یې لکه له ما یکتا

(کلیات- ۱۲مخ)

په پورته بیت کې شاعر ځان د غنچې په څېر ښودلی دی او وایي: د غنچې څخه چې ګل جدا ده، نو هغه د هجران د ډېر غم له امله خوله پټه ده او زما ژوند هم د (تا) یانې د خپل جانان دهجران له امله ژوند په ځیګرخوني ده،

چې د شاعر او د غنچې ترمنځ د ورته والي وجهه، پټه خوله، هېڅ نه ویل او له ډېره غمه ځیګرخون اوسېدل دي، چې دوهم شخص یا خپل جانان (مخاطب) یې د ګل سره ورته کړی دی، چې طرفین دواړه محسوس دي، یانې جانان مشبه او ګل مشبه به دی او تشبیه د ماهیت په لحاظ محسوس د محسوس سره ده.

سم قامت دهغه یار راغی په خواکې
که همسا په لاس کې راغله د موسی

(کلیات- ۱۳ مخ)

په پورته بیت کې شاعر د خپل اشنا قد او قامت د موسی (ع) له امسا سره ورته کړې ده، او وایي: چې هغه لوړقامته یار مې په خوا کې راشي او ودریږي، داسې و انګېرم، چې د موسی (ع) امسا په لاس کې راغله، چې ډېره مبارکه او دنورو کوچنیو مارانو خوړونکې هم وه، په دې بیت کې قد، قامت مشبه محسوس او امسا مشبه به محسوس دي نو تشبیه د ماهیت په لحاظ محسوس د محسوس سره ده او ددې ترڅنګ د تجاهل العارف یو ښکلی صنعت هم په کې شته دی.

د همزولو مرګ اثر دربانديې نه کا
سترګې نه ځیې له کک لکه ملخ

(کلیات- ۵۸ مخ)

په پورته بیت کې شاعر هغه سخت زړی انسان د ملخ سره ورته کړی، چې د خپلو همزولو او هېوادوالو په مرګ باندې حتا هېڅ نه ښوریږي، نو د (دربانديې) مخاطب ضمیر مشبه محسوس او ملخ مشبه به محسوس. د تشبیه د ماهیت په لحاظ محسوس د محسوس سره ده.

په ژړا مې هسې خور په خندا لاړ شي
لکه پاڼه د ګل ماتې کا باران شوخ

(کلیات- ۶۰ مخ)

دلته شاعر وايي: چې زما په ژړا باندې زما جانان د خندا څخه داسې خور او په ملا مات شي، لکه : د ګل پاڼه، چې تېز باران ماته کړي او په شا ماته شي، همهغسې زما یار هم زما په ژړا باندې خندا کوي او له خندا څخه په ملا ماتیږي، د یار خورېدل او په شا ماتېدل مشبه محسوس، د ګل پاڼه، مشبه به او د ورته والي وجهه يې نرې والی دی، چې تشبيه د ماهيت په لحاظ محسوس د محسوس سره ده.

پروانه غوندې خوله پټه خپسر سيځي
که څوک پيژني د عشق حد و حدود

(کلیات- ۶۵ مخ)

په پورته بيت کې هغه څوک، چې د عشق حد او برید پيژني مشبه ، پروانه یا پتنګ مشبه به او پټه خوله سوځېدل يې د ورته والي وجهه ده، څرنګه، چې مشبه او مشبه به دواړه د حس کېدو وړ دي، نو دماهيت په لحاظ تشبيه محسوس د محسوس سره ده.

په راتله د خط پايمال شي حسن هسې
لکه وتړي په ګلو څوک غويمنډ

(کلیات- ۶۶ مخ)

په پورته بيت کې شاعر د يار له خط څخه شکوه کوي، چې د يار د مخ ټوله ښکلا يې تته او کمه کړې ده او دحسن پايمالونکي يې د داسې سړي سره ورته کړي، چې په ګلو باندې غوايي وتړي او هغه ټول پايمال کړي او

د هغه چم ښکلا تړوله له منځه یوسي، چې خط مشبه محسوس، غویمنډ مشبه به او د ورته والي وجهه یې پایمالول، خرابول دي، چې تشبیه د ماهیت په لحاظ محسوس د محسوس سره ده.

چې مې وکړه تجربه دیار په شونډو
شهدو قند دا هومره کله دي لذیذ
دا تروه ترخه ښکنځل د دلبرانو
تر شکرو یو په سله دي لذیذ

(کلیات- ۶۸ مخ)

په پورته بیتونو کې حمید بابا وایي: چې کله مې د یار په شونډې وڅکلې نو دشهدو او قند خواږه رانه هېر شول، ځکه زما د یار د شونډو خواږه د شهدو او قندو په پرتله ډېر دي، چې د تشبیه په لحاظ غیر عادي تشبیه هم ده، او تشبیه دماهیت په لحاظ محسوس د محسوس سره ده. ځکه چې، شونډې مشبه محسوس، شهد او قند مشبه به محسوس دي او د ورته والي وجهه یې خوږ والی، لذت اخیستل دي.

لکه سیل چې رژوي کمر د شګو
نړوي مې هسې مینه وار په وار

(کلیات- ۶۴ مخ)

په پورته بیت کې شاعر وایي: چې کله د شګو په کمره باندې سېل راشي نو دهغې وړتیا او ځواک نه لري او هغه نړول کیږي او له مینځه څخه یې وړي، زه هم د یار د مینې په مقابل کې د شګو کمر یم، چې د یار مینه مې نړوي نو په دې لحاظ د شګو کمر مشبه او محسوس دی، همدا ډول (مې) چې د واحد متکلم لپاره نا خپلواک ضمیر دی مشبه به او

محسوس دی، نږېدل یې د ورته والي وجهه ده، دا چې مشبه او مشبه به دواړه محسوس دي، نو دمحسوس تشبیه د محسوس سره ده. همدارنګه د شګو د کمر ترکیب یو اضافي ترکیب دی، چې د اضافت توری (د) له امله منځ ته راغلی او په شګو او کمرکې یې اضافي مؤکده تشبیه منځ ته راوړې ده.

مهرویان کله خپلیږي ټول د چا
تر سپوږمۍ چاپېره کیږي شپول دچا

(کلیات- ۱۹مخ)

په پورته بیت کې شاعر د ښکلو د بې وفایۍ څخه شکایت کوي او وایي: څه رنګه چې د سپوږمۍ څخه د چا شپول نه تاویږي، یانې لاس رسی ورته نه لري او لوړه مغروره ولاړه ده، هغه هم د خپل ښایست او رڼا په سبب نو ښکلي او مهرویان هم د سپوږمۍ په څېر دي، چې دچا نه خپلیږي، که هر څو ورته لاس اوږد کړې او عذر او زارۍ هم ورته وشي هغه د چا نه خپلیږي.

په دې بیت کې مهرویان مشبه محسوس او سپوږمۍ مشبه به محسوس ده او د ورته والي وجهه یې ښایست، سپینوالی، او مغروري ده، چې دښایست په لحاظ تشبیه محسوس د محسوس سره ده.

هسې ځان ګڼه روان له دې جهانه
لکه اوښې د ښهو پا په رکاب

(کلیات- ۴۷ مخ)

په پورته بیت کې حمید بابا نورو وګړو ته نصیحت کوي او ورته وایي، چې ځان تل له دې تلونکې نړۍ څخه تلونکی ګڼی، داسې تلونکی لکه

اوښکه، چې د بڼو په څوکو ولاړه وي او د بڼو په رکاب باندې یې پښه ایښې وي، چې ډېر ژر لویږي او یا هم دلوېدو په حالت کې وي. په پورته بیت کې مخاطب (دوهم وګړی) مشبه محسوس او اوښکې مشبه به محسوس دي د ورته والي وجهه یې تلل دي چې دښایست په لحاظ تشبیه محسوس د محسوس سره ده. یانې په پورتني بیت کې د تشبیه طرفین دواړه محسوس دي.

هسې بې یاره حمید دی
لکه پروت بې اوبو کب

(کلیات- ۳۸ مخ)

په پورته بیت کې شاعر ته ژوندون بې له یاره محال ښکاري او وایي: لکه څه رنګه چې کب د ژوندي پاتې کېدو له پاره اوبو ته اړتیا لري همدا ډول زه هم د ژوند کولو او یا د ژوندي پاتې کېدو له پاره خپل یار ته اړتیا لرم.

په پورتني بیت کې حمیدبابا ځان دکب سره ورته کړی دی او خپل یار یې د اوبو سره ورته کړی دی، چې د ورته والي وجهه یې د اوبو او یار په سبب ژوندي پاتې کېدل دي او ژوند ښښل دي که دا دواړه دوی ته نه وي، نو یو هم له دوی څخه ژوند نه شي کولای، چې شاعر مشبه محسوس او کب مشبه به محسوس په بله تشبیه کې هم یار مشبه محسوس او اوبه مشبه به محسوس دي او د ښایست او صنعت په لحاظ تشبیه محسوس د محسوس سره ده.

هسې ما لري مهجور په وصالت کې
لکه ترږی د یوه ګوټ په ارمان ډوب

(کلیات- ۴۳ مخ)

په پورته بیت کې شاعر د جانان له زورونې څخه سرټکوي او موږ ته د خپل جانان د کړولو څخه خبروي، دی وایي: چې ما ته زما جانان په وصل کې هم هجر رابښي، دا په دې مانا چې زه دجانان سره وصل یم او یا هم وصال ته رسېدلی یم، خو په وصل کې مې هم داسې کړوي او د هجر په غم یې اخته کړی یم؛ لکه د یوه ګوټ هغه تږی، چې په اوبو کې ډوب وي او دی د یوه ګوټ په ارمان پاته وي.

په پورتني بیت کې شاعر مشبه محسوس او تږی مشبه به محسوس دی او د ښایست په لحاظ تشبیه محسوس د محسوس سره ده.

لګي لا د خط په وخت د یار عتاب سخت
وي دشپې باد وباران سیلۍ سیلاب سخت

(کلیات- ۴۷ مخ)

په پورته بیت کې شاعر وایي: کله، چې د یار پرمخ د خط توره لیکه هم راغلي وي، نو هغه مهال هم د یار د مخ جلوه سخته لګیږي؛ لکه چې په توره شپه کې باران، سیلۍ او سېلاب هم ډېر سخت او دردونکی لګیږي.

په پورتني بیت کې شاعر خط دشپې سره ورته کړی دی، چې خط مشبه محسوس او شپه مشبه به محسوس ده، همدا ډول د ورته والي وجهه یې تور والی دی. څه رنګه، چې د تشبیه دواړه اړخه محسوس دي نو تشبیه هم دصنعت په لحاظ محسوس له محسوس سره ده.

۲- محسوس د معقول سره:

دا هغه ډول تشبیه ته ویل کیږي، چې مشبه محسوس یانې په پنځوګو حواسو د حس کېدو وړ وي او مشبه به معقول یانې د حس کېدو وړ وي ؛ لکه دا بیت :

دُر و لعل ورکول په ویړیا نه شي
بې له ما چې درته پند وایم ویړیا

(کلیات- ۵مخ)

په پورته بیت کې وایي؛ چې دُر او لعل څوک وړیا او مفت ډول نه ورکویو بغیر له مانه، چې زه دُر او لعل په وړیا ډول درته وایم، یانې حمید بابا خپلې خبرې یا خپل پند د دُر او لعل سره ورته کړی، چې د ورته والي وجهه یې، لوړ قیمت درلودل، با ارزښتوب او نایابي ده، چې د حمید بابا خبرې او پند مشبه او دُر او لعل مشبه به دی او د ښایست په لحاظ تشبیه محسوس د معقول سره تشبیه ده.

دوزخي غوندې سل کاله عذابیږم
د خوبانو په یوه ګناه خطا

(کلیات- ۲۲مخ)

په پورته بیت کې شاعر د خوبانو د ظلم، زور او زیاتي څخه ژاړي او وایي، چې زه په یوه خطا او وړه ګناه باندې داسې عذابیږم؛ لکه دوزخي، چې په دوزخ کې د ډېرو ګناهونو په کړنو سره عذابیږي، ځان یې د دوزخي سره ورته کړی دی، چې په خپله شاعر مشبه او محسوس دوزخي مشبه به معقول دی، نو دښایست په لحاظ د محسوس تشبیه د معقول سره ده.

پرښتې د سپي له بویه بېرته ګرځي
باري تا رقیب له ځان سره خسور کړ

(کلیات- ۲۶ مخ)

په پورته بیت کې حمید بابا هغه خبره راخیستې ده، چې ویل کیږي، د چاپه کور کې چې سپی وي د هغه کور ته پرښتې یاملایکې نه راځي، دلته خپل یار ته مخاطب دی اویار ته وایي، لکه څنګه، چې پرښتې دسپي له بویه څخه تېښته کوي، نو ته څنګه د رقیب سره هم غاړې او همنوا یې، شاعر خپل یار د پرښتې سره ورته کړی، چې یار مشبه محسوس او پرښتې مشبه به معقول، چې د ورته والي وجهه یې پاک لمني، ښایست دی او په دوهمه تشبیه کې سپی مشبه محسوس او رقیب مشبه به معقول دی نو دصنعت په لحاظ د محسوس تشبیه له معقول سره ده.

فرښتې د چا په درد نه وي دردمنې
و خوبانو ته حمید پوچه زاري کا

(کلیات- ۳۲مخ)

په پورته بیت کې حمید بابا د خپل عذر او زاریو څخه هم نا امیده شوی او وایي، چې پرښتې کله هم د چا په درد نه دردیږي. همداسې خوبانو هم د خپل مین په درد نه پوهیږي، نو زه هسې بې ځایه خوبانو ته عذرونه کوم، دلته شاعر خوبان د پرښتو سره ورته کړي، چې د ورته والي وجهه یې نازکوالي او ښایست دی، چې خوبان مشبه محسوس، پرښتې مشبه به معقول دی، د ښایست په لحاظ تشبیه محسوس د معقول سره ده.

پاک د نفس له مقتضي په محبت کې
یم ولاړ، لکه عاصي په عرصات

(کلیات- ۴۶ مخ)

په پورته بیت کې شاعر وايي، چې د محبت په نړۍ کې دخپل نفس د غوښتنو څخه بلکل پاک یم؛ بلکې عاصي، چې په عرصات یا محشر کې ولاړ وي، نو دلته شاعر ځان (یم) مفرد متکلم ضمیر، مشبه محسوس او عاصي مشبه به معقول ده، نو د ښایست له پلوه محسوس د معقول سره ده.

یو حمید له توره خطه شکوه نه کا
دې وبا کړ ټول عالم خراب تُراب ډېر

(کلیات-۷۷مخ)

په پورتني بیت کې حمید بابا د خپل یار د خط څخه شکایت کوي او دی وايي، چې د وبا څخه هېڅوک نه دي خلاص او دا لکه یوه عامه بلا په ټول عالم خوره وي او ټول وګړي ځینې شکایت کوي، چې خط مشبه محسوس، وبا مشبه به معقول او د دواړو ترمنځ زخمي کول، تیاره راوستل او مړه کول.... د ورته والي وجهه ده، چې د ادبي فنونو د ښایست په لحاظ تشبیه محسوس د معقول سره ده.

څه ګمنامه شوه د خط په هندو بار کې
د خوبانو د ښایست مسلماني

(کلیات- مخ ۸۷)

په پورته بیت کې خط د ښایست د ورکوالي سبب ښودل شوی دی، شاعر وايي، چې د خط په تور والي او پیکه توب کې د یار ښایست ورک شوی دی، چې ښایست مشبه محسوس او مسلماني مشبه به معقول او د

دغو دواړو ترمنځ د ورته والي وجهه پاکوالی او روڼ والی دی، چې د ادبي فنونو له پلوه تشبیه محسوس د معقول سره ده.

زر په زر به ظالم حسن دبُتانو
کاندی خدای توره بلا د خط نزوله

(کلیات- ۶۱مخ)

شاعر د ښکلو د ظلم او ستم څخه سرټکوي، او وایي، چې هر ظالم ته نزول شته یا هم هر کبرجن ته نسکورېدل شته، نو خدای (ج) به هم یوه ورځ دښایستوو په حسن د خط توره بلا نازله کړي او حسن به یې د ښایست له کبره نسکور شي. په پورتني بیت کې حمید بابا خط د تورې بلا سره ورته کړی، چې خط مشبه محسوس او توره بلا مشبه به معقول او د ورته والي وجهه یې اوږدوالی، توروالی او ....دی، لکه څنګه چې مشبه به په پنځوګونو حواسو نه حس کیږي تشبیه محسوس د معقول سره ده.

چې په تورو سترګو تور رانجه شي پورې
له یوې تورې بلا پاڅي سل نورې

(کلیات- ۶۶مخ)

په پورته بیت کې شاعر د خپل یار تورې سترګې بلا بللي دي او وایي، چې کله پرې تور رانجه پورې شي یا په تورو رانجو تورې شي، نو دا بلا بیا نورې بلاوې زېږوي او د سړي په زړه منګولې لګوي.

حمید بابا تورې سترګې د بلا سره ورته کړي، چې تورې سترګې مشبه محسوس او بلاوې مشبه به معقول دي او همدا رنګه د ورته والي وجهه یې خوړل او ډارول دي. او په دې اساس، چې مشبه حس کیږي او مشبه به په پنځه ګونو حواسو نه حس کیږي، نو تشبیه محسوس د معقول سره ده.

ځرګندیږي په هر چین ستا د جبین کې
د قیامت د عذابونو نښانې

(کلیات- ۷۸مخ)

په پورته بیت کې شاعر، چې د خپل یار په تندي ګونځې وینې هغه د ده لپاره داسې سخته تماميږي، چې وايي دا دقیامت د عذابونو څخه یوه نښه ده او دلته شاعر د یار په جبین باندې چین د عذاب سره ورته کړی دی، چې چین مشبه محسوس او د قیامت عذاب مشبه به معقول، همدا ډول د ورته والي وجهه يې سختي او ستونزمنتوب دی، نو څنګه چې مشبه د حس کېدو وړتیا لري او مشبه به معقول د حس کېدو وړتیا نه لري، نو تشبیه هم محسوس د معقول سره ده.

خدای دې خط دیار له مخه لرې لرې
په اسلام باندې بر مه شه لاس د کفر

(کلیات- ۴۳ مخ)

په پورته بیت کې شاعر د یار له خط څخه شکایت کوي او خدای ته په زاریو دی، چې زما دیار د مخ څخه خط لرې ساتې، ځکه چې د خط له امله د یار د مخ په روښنايي باندې د کفر توره تیاره راځي.

حمید بابا په پورتني بیت کې مخ د اسلام او زلفې د کفر سره ورته کړي دي، چې مخ مشبه محسوس، اسلام مشبه به معقول او زلفې مشبه محسوس، کفر مشبه به معقول دی. د لومړۍ تشبیه ترمنځ ورته والی رڼايي او....ده او د دهمې تشبیې تر منځ ورته والی توروالی او .... دی، چې د فنونو په لحاظ تشبیه محسوس د معقول سره ده.

معقول د معقول سره:

هغه تشبیه ده، چې مشبه او مشبه به دواړه د حس کېدو وړ نه وي یانې په پنځوګونو حواسو د حس کېدو وړ وي؛ لکه دا بیت:

که ظاهر ښکلې زېبا لیده شي څه شو
په باطن توره بلا ده دا دنیا

(کلیات-۳ مخ)

په پورته بیت کې شاعر دنیا په ظاهري ډول د ښکلې، زېبا سره ورته شوې، چې په مانوي یا باطني ډول یې د تورې بلا سره ورته کړې دی، یانې حمیدوایي، چې د دنیا په ظاهري ښایست باندې مه غلطېږه، که په ظاهر څومره ښایسته او ښکلې ده، نو په باطن کې توره بلا ده، چې دنیا مشبه معقول او ښکلې زېبا مشبه به معقول او بله تشبیه دنیا مشبه معقول او توره بلا مشبه به معقول ده، چې د ښایست په لحاظ تشبیه معقول د معقول سره ده.

خواه نا خواخ به غم زغمي چې عاشقي کا
په دې ناوې پسې ښه سرور دی دا

(کلیات- ۶ مخ)

په پورته بیت کې شاعر د عشق سره غم حتمي ښودلی او وایي، چې که څوک د عشق په لمن کې ځان غورځوي، غواړي که نه غواړي، په خوښه وي او که نا خوښه غم به مني او غم به ورڅخه خپل تور ځنځیرونه تاووي، چې شاعر عشق یا عاشقي دناوې سره ورته کړی او غم یې د سرور سره ورته کړی، چې د عشق د کر څخه وروسته همدا سرور یانې غم یې ثمر دی، چې عاشقي مشبه معقول او ناوې مشبه به محسوس او بله

يې دوهمه تشبيه ده، چې غم مشبه او سرور مشبه به معقول دی، چې د ښايست په لحاظ د معقول سره ده.

چېرته سيل د صحرا چېرته د ښکليو
چېرته روغ رمتۍ سړی، چېرته شيدا

(کليات- ۷ مخ)

په پورته بيت کې شاعر د صحرا سيل کول د روغ رمتۍ سړي سره ورته کړي او د ښکليو سيل يې د شيدا سره ورته کړي، چې معقول تشبيه د معقول سره ده، دلته شاعر وايي، چې کله سړی د صحرا سيل کوي نو روغ رمتۍ بېرته راشي، خو د ښکليو سيل سړي څخه زړه وباسي او خپلوي يې بيا نو سړی روغ نه وي، شيدا کيږي او چې کله سړی بې زړه شي، يانې خپل واک يې د بل چا سره شي بيا هغه روغ رمتۍ نه پاتې کيږي او شيدا وي.

د اشنا د هجر هسې سخت ساعت وي
لکه راشي په واته د صورت سا

(کليات-۱۳ مخ)

په پورته بيت کې شاعر د اشنا د هجر څخه شکايت کوي او وايي، چې زما يار زما څخه ځي، نو زما څخه زما ساه هم وځي، دلته شاعران هجران د ساه وتلو سره ورته کړې ده، چې هجر مشبه د ساه وتل مشبه به او دواړه اړخه معقول دي، نو دښايست په لحاظ معقول د معقول سره تشبيه ده.

که په نور وګړي ظلم د مغل دی
خدای غمونه کړل د ستا مغل زما

(کلیات- ۱۴مخ)

د شاعر له دې بیت څخه څرګندیږي، چې د شاعر په وخت کې د مغلو ظلمونه په پښتنو باندې وو، چې ده دخپل جانان غمونه یې د مغلو ظلمونو سره ورته کړي دي، نو دلته یو خو د مغلو ظلمونه په خپل وخت کې په خلکو باندې ښودلي او بل یې دخپل جانان د غمونو څخه، چې جانان یې له ده سره کوي، چې غم مشبه معقول او مغل مشبه به معقول دی او د تشبیه وجهه یې کړول، آزارول، او ظلم کول دي، چې د ښایست په لحاظ معقول دمعقول سره تشبیه ده.

هسې پټ په مهر قهر کې کا ښکلي
لکه څوک په کفرستان کې دینداري کا

(کلیات-۳۲مخ)

په پورته بیت کې شاعر د ښکلو په قهر کې هم مینه ګوري او وایي، چې کله ښکلي په قهر وي او د هغوی په څهره کې مهر یا مینه داسې ښکاري؛ لکه، چې په کفرستان کې څوک دینداري کوي. د ښکلو قهر مشبه معقول او کفرستان مشبه به معقول او همدا ډول مهر مشبه معقول، دینداري مشبه به معقول دی، نو دښایست په لحاظ معقول د معقول سره تشبیه ده.

د هجران له تاب اوتپه الغیاث
د دوزخ له اوره ربه الغیاث

(کلیات- ۵۲ مخ)

په پورته بیت کې شاعر د هجران له اوره پناه او ساتنه غواړي او وایي، چې زما ربه له دغه اوره څخه، چې د دوزخ د اور په څېر دی ماته

خلاصون راکړه، شاعر د هجران یا هم د خپل یار څخه د لرې والي حالت د سوځېدو او کړېدو حالت ګڼلی دی، چې هجران یې د دوزخ سره ورته کړی دی، هجران مشبه معقول، دوزخ مشبه به معقول او د ورته والي وجهه یې سوځېدل، کړېدل او ازارېدل دي. دښایست په لحاظ تشبیه معقول د معقول سره ده.

د خاطر دخلیل وېره مې ترې نه شي
که په بد مې شي غماز لکه نمرود

(کلیات- ۶۵مخ)

په پورته بیت کې شاعر ځان ډېر زړور ښودلی دی، چې وایي: که غماز هر څومره زما په بدو هم شي زما د خاطر وېره ورڅخه نه کیږي، دلته شاعر خاطر د خلیل او غماز د نمرود سره ورته کړی دی.
خاطر مشبه معقول، خلیل مشبه به معقول، غماز مشبه معقول او نمرود مشبه به معقول ده، نو دښایست په لحاظ داړه تشبیهات معقول دي او د تشبیه دواړه اړخه معقول دي، نو تشبیه معقول د معقول سره ده.

بېلتانه د وصل خیال راڅخه خور کړ
په رمه باندې لیوه شه د موسی ګډ

(کلیات- ۶۷ مخ)

په پورته بیت کې حمید بابا وایي: چې د وصل خیال مې بېلتانه هسې راڅخه یووړ؛ لکه چې په رمه باندې د موسی (ع) لېوه ګډ شوی وي، یانې په ډېرو مارانو یا هم د مارانو په رمه باندې، چې د موسی لېوه ګډ شو او هغه یې ټول وخوړل.

په پورتني بیت کې یې هجر د زورو مار سره ورته کړی دی، چې د وصل واړه ماران یې ټول وخوړل او زما له ذهن څخه د وصل خیال لاړ، یانې داسې هجر دی، چې اوس یې زه د وصل تصور هم نه شم کولای.
بېلتون مشبه معقول، دموسی لېوه مشبه به معقول، او د ورته والي وجهه یې خوړل او ختمول دي، چې دښایست په لحاظ تشبیه د معقول له معقول سره ده.

چې ناصح په ترک د عشق درته څه وایي
و دوزخ ته دي وباسي له جنته

(کلیات- ۵۴مخ)

شاعر په پورتني بیت کې عشق د جنت سره ورته کړی او بې عشقه ژوند یې د دوزخ سره ورته کړی دی، چې عشق مشبه معقول او جنت مشبه به معقول دی او دښایست په لحاظ تشبیه معقول د معقول سره ده، ځکه چې طرفین دواړه په پنځه ګونو حواسو نه حس کیږي.
په پورتني بیت کې شاعر وایي: چې دناصح په نصیحت مه غولیږی، ځکه چې بې عشقه ژوندون دوزخ دی او نا صح مو له جنت څخه یانې د عشق له ژوندانه څخه وباسي.

غېږ فکر دوزخي شه په کې سوځي
زړه مې ګرم تر سقر دی ستا له درده

(کلیات-۷۲مخ)

په پورته بیت کې حمیدبابا د خپل زړه په انګړ کې د بل فکر کوزېدل سخت او ستونزمن ګڼي او وایي: چې بې ستا له فکره او درده بل هېڅ په کې نشته او که په کې پیدا شي نو د دوزخي غوندې به سوځي، چې شاعر

خپل زړه د سقر سره ورته کړی، سقر هغه ځای د دوزخ دی، چې ډېر ګرم وي، نو زړه مشبه معقول او سقر مشبه به معقول دی او د تشبیه ورته والی يې ډېر ګرمتوب او...دی، نو تشبیه هم معقول د معقول سره ده.

په تمام جهان قراره قراري ده
په حمید د غم مغل راوخاته

(کلیات- ۶۳ مخ)

په پورته بیت کې حمید بابا د مغلو ظلم او زور کولو ته هم ادبي څنګزنه (اشاره) کړې ده، او وايي، چې په نوره ټوله نړۍ کې کراره کراري ده او یوازې په حمید باندې غم دی، چې حمید بابا غم د مغل سره ورته کړی دی. غم مشبه معقول، مغل مشبه به معقول او د ورته والي وجهه يې آزارول او کړول دي، نو تشبیه دښایست په لحاظ معقول د معقول سره ده.

چې له تا د وفا طمع کړم پوهېږم
بېهوده ږدم و عنقا وته دامونه

(کلیات- ۶۲مخ)

په پورتني بیت کې شاعر د ښکلو یاد خپل یار څخه چې د (تا) په واسطه يې مخاطب کړی دی د وفا هیله داسې ښودلې ده، لکه عنقا ته، چې بې له ګټې دامونه ږدې—عنقا یو داسې خیالي مارغه دی، چې چا تر اوسه پورې نه دی لیدلی، یانې د هغه نیول ناشوني دي، دلته شاعر وفا د عنقا سره او طمع یا هیله يې د دامونو سره ورته کړې ده، چې وفا مشبه معقولو عنقا مشبه به معقول او د ورته والي وجهه يې نه نیول، نه لیدل او ....دي، نو دښایست په لحاظ معقول د معقول سره تشبیه ده، ځکه، چې طرفین دواړه د حس کېدو وړتیا نه لري او دواړه معقول شول.

چېرته لېپې لېپې اوښکې چېرته صبر
تيمم واهه په غاړه د رود نه شي

(کليات-۸۳ مخ)

په پورته بيت کې شاعر د مينې د سوزنده نړۍ په ګرداب کې صبر کول ناشونې بللی او نه کېدونکی کار يې بللی دی، لکه چې د رود پر غاړه تيمم وهل روا نه دي، نو همداسې دي، چې د اوښکو سره صبر نه شي کېدای. دلته حميد بابا لېپې لېپې اوښکې د رود سره ورته کړي دي او صبر يې د تيمم سره ورته کړی دی، چې صبر مشبه معقول او تيمم مشبه به معقول، لکه څنګه چې مشبه او مشبه به دواړه اړخه سره معقول دي، تشبيه هم معقول د معقول سره ده.

په پورتني بيت کې محسوس د محسوس سره تشبيه هم شته، البته هغه په لومړنۍ تشبيه کې شته.

معقول د محسوس سره:

دا هغه ډول تشبيه ده، چې مشبه يانې هغه شی يا حال چې د بل شي يا حال سره ورته شوی وي، معقول او مشبه به چې له ده سره کوم بل شی ورته شوی وي محسوس وي، يانې په عام عُرف سره په پنځوګونو حواسو د حس کېدو وړتيا ولري.لکه دا لاندې بيتونه:

لکه اور چې ايرې لاندې کاندې مړ شي
خاکسارۍ مې هسې ورک کړه رقيب ورو ورو

(کليات- ۴۳ مخ)

په پورته بيت کې شاعر ټولنيزو اړيکو ته هم څنګزنه (اشاره) کړې ده، چې د خاکسارۍ له امله موږ کولای شو ، چې هر ډول ننګونه ايل کړو او تر

ټولو غټ دښمن نابود کړو، نو حمید بابا هم وایي: اور چې د ایرو له ا مله مړ کیږي او ایرې اور لاندې کوي، همدا ډول زما خاکساري رقیب ورو ورو ورکوي او لرې کوي یې، نو خاکساري مشبه معقول، ایرې مشبه به محسوس او د ورته والي وجهه ورکول او زور دی، همدارنګه په بله تشبیه کې، رقیب مشبه معقول او اور مشبه به محسوس او د ادبي فنونو په اصطلاح سره معقول د محسوس سره تشبیه ده، ځکه، چې مشبهات په پنځه ګونو حواسو نه حس کیږي.

په زغملو مې د بدو پښېمان مه کړې
دغه زهر مې دوا کړې زما ربه

(کلیات- ۵۶ مخ)

په پورتني بیت کې حمید بابا ټولنې ته مخه کړې او په ټولنه کې د سېدونکو وګړو د بدو په زغملو ځان پښېمان نه ګڼي او خپل رب ته خواست کوي، چې په همدغه زهر ما لره دوا کړې او زما لپاره یې د ثواب توښه وګرځوې.

دلته شاعر بد د زهرو سره ورته کړي، بد مشبه معقول، زهر مشبه به محسوس او د ورته والي وجهه یې زهیرول، او ازارول دي، چې د ادبي فنونو په لحاظ معقول د محسوس سره تشبیه ده.

که پرې ښه ایسم که بد ایسم ناصحه
خدای کړ عشق زما حمید په مخ کې زخه

(کلیات- ۶۵ مخ)

په پورته بیت کې شاعر د ناصح له نصیحتونو څخه تنګ راغلی او ورته وايي: چې ښه ښکارم او که بد عشق زما په مخ کې خدای (ج) داسې راخېژولی؛ لکه زخه، چې پر مخ راختلې وي او لرې کېدونکې نه وي، نو حمید بابا عشق د زخې سره ورته کړی، چې عشق مشبه معقول، زخه مشبه به محسوس او د ورته والي وجهه یې نه لرې کېدل او ....دی، چې د ادبي فنونو په لحاظ تشبیه معقول د محسوس سره ده.

چېرته شیخ چېرته تُندي د عشق حمیده!
چېرته جنګ چېرته بې دله آرتینه

(کلیات- ۶۶ مخ)

په پورته بیت کې حمید بابا د شیخ سره د عشق تُندي هسې ښودلې؛ لکه: په جنک کې، چې بې زړه ښځه وي، یانې بې له تېښتې بله لار نه نیسي او شیخ هم همداسې دی، نو شاعر په خپل شعر کې شیخ د بې زړه ښځې سره ورته کړی او عشق یې د جنګ سره ورته کړی دی، چې عشق مشبه معقول، جنګ مشبه به محسوس او د ورته والي وجهه یې مړه کېدل او ....دي. نو څرنګه، چې مشبه به په پنځه ګونو حواسو حس کیږي او مشبه نه حس کیږي، نو د ادبي فنونو له پلوه تشبیه معقول د محسوس سره ده.

څوک چې غواړي کامراني په عاشقۍ کې
اشارت کاو لکه وړوکی سپوږمۍ بولي

(کلیات- ۶۹مخ)

په پورته بیت کې حمید بابا په عشق کې بریالیتوب ناشونی ګڼلی او څوک، چې په عشق کې بریالیتوب ، کامراني او کامیابي غواړي داسې

دی، لکه چې وړوکی سپوږمۍ ته اشاره کوي او هغه ځانته رابولي، په دې بیت کې شاعر کامراني د سپوږمۍ دنیولو سره ورته کړې، چې کامراني مشبه معقول او سپوږمۍ مشبه به محسوس ده او د ورته والي وجهه یې، نه نیول کېدل او نه حاصلېدل دي، نو د ادبي فنونو له کبله په دې بیت کې د معقول تشبیه د محسوس سره ده.

په دنیا تېرېده ډېر پکار نه دي
څه څملې له دې بوډۍ غاړه غړۍ

(کلیات- ۸۹ مخ)

د شاعر د پورتني بیت څخه جوتیږي، چې ګواکې شاعر هم یوازې دنیا غوښتل نه خوښوي، ځکه، چې دنیا یې د بوډۍ یا زړې او سپین سرې ښځې سره ورته کړې، چې هغه د چا خبره پښې په ګور کې دي، دی وایي، چې دنیا فاني ده او یوه ورځ خو خامخا تلونکې ده او د دې سره دوستي نه ده پکار.

حمید بابا دنیا د بوډۍ سره ورته کړې، چې دنیا مشبه معقول او زړه مشبه به محسوس او د ورته والي وجهه یې ژر فناکېدل....دي، د ادبي فنونو په لحاظ تشبیه معقول د محسوس سره تشبیه ده.

پایله

که ښه ځیر شو په رښتیا هم هر شاعر او لیکوال د خپل چاپېریال او ټولنې محصول دی، د شاعر د ټولو وارداتو او تخیلونو اخځ او مرجع د شاعر ټولنه او چاپېریال جوړوي.

د حمیدبابا دکلام خوږوالی په دې کې دی، چې له هر څه ډېر په حسن مین دی. د حمید د اشعارو مضمون د مینې هغه تلپاتې موضوع جوړوي؛ کوم چې د انسان په ژوند کې حیاتي ارزښت لري.

د حمید په کلام کې هنري او ښکلاییزه خوا دومره غښتلې او پیاوړې ده، چې دی یې د پښتو ادب د آسمان لوړو مدارجو ته خېژولی دی. د ده د شاعرۍ غمی که له هر اړخه وکتل شي ځانته رنګ او ځلا لري، چې مینه والو یې د همدې ځانګړنې پر بنسټ د نازکخیالۍ پر پلاز کښېنولی دی.

د عبدالحمید ماشوخیلي (دیوان، نیرنګ عشق او دشاه او ګداه قصه) د هغه د شاعرۍ هغه نادرې ټولګې دي، چې تردې مهاله یې د نازکخیالۍ په ځلبلي بازار کې خپل شان او شوکت سل په سلو کې ساتلی دی.

د خپل ذوق او خوښې پر بنسټ مې د حمید د اشعارو له کان څخه څو لعلونه د (ماهیت په لحاظ تشبیه) په نوم راوکښل او دا تشبیه د څلورو ډولونو (محسوس تشبیه د محسوس سره، محسوس تشبیه د معقول سره، معقول تشبیه د معقول سره او معقول تشبیه د محسوس سره) څخه جوړه شوې ده.

د حمید عشق د مجاز د زینې په واسطه حقیقت ته ځان رسولی دی او دشعرونو کان يې د فني ښايستونو او رنګارنګيو څخه مالامال دی، چې د حمید د نازک عشق او د هغه په شعرونو کې د فني ښايستونو او رنګارنګيو پلټل او څېړل زما په شان د یوه مبتدي لیکوال لپاره پرته د ستونزې بل څه نه دي، خپله خبره د یوه پوه په وینا راغبرګوم، چې وايي: ((څوک چې بې عیبه ملګری لټوي بې ملګري پاتې کیږي)).

زما لیکنه به خامخا عیب او نیمګړتیا ولري، ځکه چې انسان تل په خطا او سهوې کې وي، خو دومره ویلای شم، چې بې ګټې به هم نه وي البته د هغو وګړو لپاره چې دحمید دشاعرۍ سره اشنا کیږي او د حمید دشاعرۍ په خوند پوهیږي.

په پای کې د خپل لارښود ښوونکي پوهنمل جمشېد (رشيدي) څخه یوه نړۍ مننه کوم، چې ددې پایلیک په لیکلو کې يې راسره پوره مرسته کړې او په ډېره مينه يې د پایلیک لیکلو ته هڅولی یم.

په پښتنه او کلیواله مینه

رفیع الله ستانکزی

کابل نوی ښار

25/11/1385

اخځلیکونه

1) پنهان، حاجي فضل محمد ، ادبي ارمغان، کندهار: هېواد کلتوري ټولنه، ۱۳۸۳ کال.

2) حبیبي، عبدالحی، (دپښتو شعرد ډولونو تاریخچه)، کندهار مجله، دریم کال، شپږمه ګڼه.

3) حمید بابا دیوان، پېښور: څېړنه، سریزه، اوډون او وییپانګه، د محمد آصف صمیم په زیار، دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۸۳ کال.

4) حمید مومند د دیوان علمي پروژه، کابل: سمون، سریزې، څرګندونو او لغتنامې سره، خپرونکې، پښتو ټولنه، ګوندي مطبعه، ۱۳۶۳ کال،.

5) رښتین، صدیق الله، د حمید بابا دیوان، کابل: مقدمه او تصحیح، ۱۳۲۰کال،.

6) شېرزاد ، محمدآقا ، ادبي فنون، کابل: مطبعه ۱۳۸۴ کال،.

7) صمیم، محمدآصف، (دپښتو ادب تاریخ وروستي چاپ کې د یوې نوې خبرې رڼاوی)، کابل: ځولۍ مجله، لومړی کال، دوهمه ګڼه،.

8) مسلم دوست، عبدالرحیم، خوږه ژبه، پېښور: سبا کتابتون، ۱۳۷۹ کال.

9) مجروح یوسفزی، مشتاق، زرکانی،پېښور: تاج پرنټنګ پرېس، ۱۹۹۸ کال.

10) واجد، عبدالواجد، ((هندي ادبي ښوونځي او پښتو ادب)) کابل: کابل مجله، ۱۳۸۱ کال

11) واجد، عبدالواجد، ((هندي ادبي ښوونځي او پښتو ادب، دوهمه برخه))، کابل: کابل مجله، ۱۳۸۱ کال.

12) واجد، عبدالواجد، ((هندي ادبي ښوونځی او پښتو ادب، دریمه برخه))، کابل: کابل مجله، ۱۳۸۱ کال.

13) هېواد مل، سرمحقق زلمی، د پښتو ادبیاتو تاریخ (لرغوني او منځنۍ دوره)، پېښور: دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۷۹ کال.